

In memoriam: Paweł Komorowski

19 kwietnia 2020 r. zmarł dr Paweł Komorowski, wieloletni pracownik Instytutu Historii Nauki PAN, od 1984 r. związany z redakcją „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” jako sekretarz naukowy pisma, członek redakcji i kolegium redakcyjnego, a także jako autor. Z wykształcenia był historykiem, ukończył studia w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Jego zainteresowania koncentrowały się wtedy wokół zagadnień życia politycznego XX w., ku czemu skłaniały go także tradycje rodzinne – rodzice uczestniczyli w powstaniu warszawskim, do najbliższego kręgu rodzinnego należał generał Tadeusz Bór-Komorowski. Praca magisterska Pawła Komorowskiego przygotowana pod kierunkiem prof. Jerzego Holzera stanowiła

ła analizę opinii wyrażanych na łamach „Timesa” na temat wydarzeń w Niemczech lat 1933–1934. Po uzyskaniu magisterium (w kwietniu 1980 r.) podjął studia podyplomowe w Instytucie Geografii Kraju Rozwijających się przy Wydziale Geograficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmował się tam dziejami Czarnej Afryki ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień kolonializmu brytyjskiego na tym kontynencie. Studia te ukończył w październiku 1982 r.

Pierwszym miejscem zatrudnienia dr. Pawła Komorowskiego był Zakład Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej. Umiejętności wówczas nabyte z pewnością przydały się podczas późniejszych prac archiwalnych i bibliograficznych, jak np. przy bibliografii publikacji dotyczących pijarów polskich (wspólnie z prof. Zbigniewem J. Wójcikiem i ks. Adamem Pitalą), wydanej w zbiorowym tomie *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* (pod red. prof. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, Warszawa – Kraków 1993), czy obszernym informatorze o zbiorach bibliotek w okresie międzywojennym (*Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej. Informator*, Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą, Poznań 1998 – praca zespolona pod kierunkiem prof. Barbary Bieńkowskiej).

1 listopada 1983 r. Paweł Komorowski został zatrudniony w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w Zakładzie Historii Nauk Społecznych. Obok studiów z zakresu historii nauki XX w., dotyczących międzywojennych kontaktów naukowych polsko-czechosłowackich, zajmował się tam dziejami historiografii polskiej i brytyjskiej w XVIII i pierwszej połowie XIX w., a w szczególności wpływem angielskich i szkockich pisarzy historycznych

na polskie piśmiennictwo naukowe. W ramach tej tematyki 27 czerwca 1991 r. obronił pracę doktorską pt. *Historia powszechna w polskim piśmiennictwie naukowym czasów stanisławowskich i jej rola w edukacji obywatelskiej*. Promotorem pracy była prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, zaś recenzentami prof. Andrzej Feliks Grabski, prof. Irena Łossowska oraz prof. Czesław Majorek. Praca ukazała się drukiem w 1992 r. nakładem Wydawnictwa IHNOiT. Z tym samym kręgiem zainteresowań łączył się cykl publikacji poświęconych koncepcjom historiograficznym myślicieli brytyjskiego oświecenia. Posumowaniem owego cyklu stała się książka z 2003 r. pt. *Bolingbroke, Robertson, Gibbon. Znajomość i recepcja ich dzieł w Rzeczypospolitej doby oświecenia*. Dr Paweł Komorowski wykazał (m.in. poprzez badania proveniencyjne), że recepcja brytyjskich prac naukowych miała w Rzeczypospolitej czasów stanisławowskich szerszy zasięg niż znalazło to wyraz w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Recepcja ta łączyła się jednak ze specyficzną adaptacją poszczególnych wątków, często miała pośredni charakter, następowała też z wyraźnym opóźnieniem, co wiązało się ze zmieniającym się szybko na przełomie XVIII i XIX w. kontekstem społecznym i politycznym. W *Zakończeniu* autor jednak podkreślał, że

Przedstawiony materiał potwierdza wielokierunkowe zainteresowania polskich pisarzy historycznych epoki oświecenia. Oprócz wpływów niemieckich i francuskich, do Polski, na fali ogólnego zainteresowania Wielką Brytanią, z kraju tego docierały także prace historyczne i tym samym koncepcje opisu dziejów. Oddziaływanie Wielkiej Brytanii było jednak słabsze niż miało to miejsce w przypadku Francji. Niemniej jednak wpływ dzieł angielskich i szkockich autorów, zajmujących się historią, był widoczny.

W wyniku studiów dr. Komorowskiego okazało się, iż na piśmiennictwo epoki stanisławowskiej najsilniej oddziaływała twórczość Williama Robertsona, zaś wpływ jednego z najślawniejszych dzieł historycznych wszech czasów – *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* Edwarda Gibbona – uzewnętrznił się dopiero w pierwszym dwudziestolecu XIX w. Z polskich autorów podstawę rozważań stanowiły przede wszystkim teksty Kajetana Skrzetuskiego, Feliksa Łoyki, Wincentego Skrzetuskiego, Piotra Świtkowskiego, Tadeusza Czackiego, Stanisława Kostki Potockiego oraz Stanisława Staszica. Opracowanie tematu było możliwe dzięki kilkukrotnym wyjazdom dr. Komorowskiego do Wielkiej Brytanii na stypendia przyznane m.in. przez British Academy.

Ze wspomnianym nurtem badań wiązało się zainteresowanie dorobkiem pijara Wincentego Skrzetuskiego, jego koncepcjami historiozoficznymi, poglądami na naukę i rolę upowszechniania wiedzy w edukacji obywatelskiej. Dr Paweł Komorowski sporo uwagi poświęcał wkładowi pijarów polskich do nauki i oświaty, penetrując archiwum prowincji zakonu w Krakowie, publikując rozprawę o dziejach kolegium i szkoły handlowej oo. pijarów w Lidzie w okresie międzywojennym, zajmując się encyklopedycznymi hasłami bibliograficznymi wybitnych postaci z tego kręgu.

Zainteresowania dziejami historiografii obejmowały także refleksję nad współczesnym stanem badań: nad osiągnięciami historyków z Instytutu Historycznego UW czy dorobkiem Zakładu Nauk Społecznych IHN PAN od momentu jego powstania (działającego początkowo jako Pracownia w ramach Katedry Historii Nauki). Podobnej tematyki dotyczyło opracowanie pt. *Zagadnienia historiografii na łamach „Kwartalnika Historii Nauki” 1956–2005* („Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 51, 2006, nr 1). Jak wyżej wspomniałem,

dr Paweł Komorowski przez wiele lat był związany z redakcją „Kwartalnika”. Pierwszy numer z adnotacją o jego udziale w redagowaniu pisma ukazał się w 1984 r. (numer 3/4). Począwszy od tego momentu był on sekretarzem naukowym „Kwartalnika” aż do numeru 1 z rocznika 1991 włącznie. Od 2002 r. nieprzerwanie znajdował się w składzie redakcji pisma, aktywnie uczestniczył w pracach redakcyjnych aż do ostatnich dni życia. W latach 1992–2018 należał także do grona redagującego czasopismo „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki”.

Zdolności organizacyjne Pawła, jego umiejętność współpracy z ludźmi, kultura osobista, nienaganne maniere, poczucie humoru (połączone z dużą dozą autoironii) i zdolności negocjacyjne skłaniały do powierzania mu zadań naukowo-organizacyjnych przy przygotowywaniu konferencji naukowych, publikowaniu prac zbiorowych itp. W latach 2002–2003 pełnił też funkcję kierownika Zakładu Historii Nauk Społecznych (przed reorganizacją struktury IHN PAN). Jego działalność wykroczyła poza sferę naukową – w latach 2003–2006 pracował jako Zastępca Burmistrza Dzielnicy Ursynów m. st. Warszawy, zyskując uznanie również wśród działaczy samorządowych z innych opcji politycznych.

Nie udało mu się osiągnąć wszystkich zakładanych celów. Kilka projektów nie zostało doprowadzonych do końca, a zwłaszcza monografia dotycząca twórczości Adama Fergusona i jego wpływu na europejską historiografię, do czego zbierał materiały przez długi czas. W ostatnich latach życia osłabło jego zainteresowanie dziejami nauki doby oświecenia, kłopoty zdrowotne utrudniały prowadzenie badań i przygotowywanie publikacji. Dla mnie, piszącego te słowa, Paweł pozostawał cenionym konsultantem i bliskim kolegą. Z przyjemnością powracaliśmy pamięcią do wspólnych wyjazdów na konferencje naukowe i sesje wyjazdowe Komitetu Historii Nauki, rozmawialiśmy o nowych książkach, o historii i jej paradoksach, o najświeższych studiach nad przebiegiem drugiej wojny światowej, o aktualnych wydarzeniach, o nowościach motoryzacyjnych itp. Wspominaliśmy wspólne, zrealizowane przedsięwzięcia, a zwłaszcza pracowitość (lecz niezwykle wciągający samych autorów!) krajoznawczy, popularnonaukowy przegląd dziejów polskich zabytków sztuki fortyfikacyjnej połączony z informacjami o atrakcyjnych imprezach miłośników rekonstrukcji historycznej, wówczas dopiero zyskującej szersze grono zwolenników. W 2008 r. wydawnictwo Hachette opublikowało tę książkę w dużym nakładzie w ramach serii *Miejsca niezwykłe*, nadając jej tytuł *Zamki, turnieje, rycerze*. Paweł podjął się tam opracowania m.in. obszaru Małopolski obejmującego jego ulubione Podhale, o którym wiedział chyba wszystko. Niestety aktualizacja tej edycji nie będzie już możliwa.

Jarosław Kurkowski

„The love of history seems inseparable from human nature [...]. The same principle in this instance carries us forward and backward, to future and to past ages”

Henry Bolingbroke, *Letters on the Study and Use of History* (1742)